

Τόνι Μόρισον

Καλοί Σαμαρείτες, αφιλόξενη πατρίδα

Η αφροαμερικανίδα κάτοχος του Νομπέλ, με αφορμή την απρόθυμη επιστροφή ενός στρατιώτη από τον πόλεμο της Κορέας, επανέρχεται στις λογοτεχνικές εμμονές της για το ιστορικό τραύμα των φυλετικών διακρίσεων που επικαθορίζει και άλλα, προσωπικότερα τραύματα

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΜΟΙΝΟΣ

Ο τίτλος της νουβέλας αυτής της Τόνι Μόρισον που εκδόθηκε το 2012 είναι «Home». Ο όρος είναι πλούσιότερος από το απλό σπίτι (house), καθώς μπορεί να υποδηλώνει κατά περίπτωση την εστία, τον οικο, την πατρίδα, τον τόπο προέλευσης, ακόμη και το αίσθημα του ανήκειν σε έναν συγκεκριμένο και γνώριμο γεωγραφικό χώρο. Στα ελληνικά είναι αδύνατο να αποδοθεί μονολεκτικά. Δικαίως ως εκ τούτων η μεταφράστρια επέλεξε ως τίτλο το «Γυρισμός», υπονοώντας ότι ο ήρωας, ο 25χρονος Φρανκ, επιχειρεί να γυρίσει στο ενδιάστημα από όπου ξεκίνησε, το Λότους στην Τζόρτζια, ένα χωριό με λίγα σπίτια και κομιά εκατοστή μαύρους κατοίκους που βράζουν στο ζουμί τους χωρίς πολλές ελπίδες για κάτι καλύτερο. Αυτός ο Φρανκ λοιπόν επέλεξε να καταταγεί στο στρατό για ν' αποδράσει από έναν τόπο που στη μνήμη του είναι χειρότερος κι από τα πεδία των μαχών της Κορέας. Εξασθεσιμότητα σκηνές βίας, έχασε τους δύο παιδικούς του φίλους σε εχθροπραξίες και έγινε μάρτυρας ακόμη και σκοτωμού αμάχων. Πίσω στην πατρίδα, άφραγκος και με βίαιες διαλείψεις στα όρια της παραφροσύνης, θα συνδεθεί με μια νεαρή γυναίκα στο Σιάτλ, ώσπου θα λάβει ένα γράμμα που τον πληροφορεί ότι η ζωή της αγαπημένης του αδελφής, της Σι, βρισκόταν σε κίνδυνο. Εγκαταλείπει τη συμβία του και διασχίζει διαγώνως όλη τη χώρα για να σώσει την έσοχατη ώρα τη Σι από τα χέρια ενός λευκού ευγονιστή γιατρού που τη χρησιμοποιεί ως πειραματόζωο.

Οι μάλιστα
Στη μακρά πορεία του ως πίσω στο σπίτι, μια σειρά καλοπροαίρετων ανθρώπων (πάστορες, εργάτες ή άγνωστοι) θα τον σώσουν την έσοχατη ώρα, όταν δεν έχει πού να μείνει και τι να φάει, όταν τον ληστεύει μια συμμορία ή όταν βρίσκεται με χειροπέδες σε

κλινική ύστερα από κάποια πράξη βίας που δεν θα αποκαλυφθεί ποτέ και που ο ίδιος αδυνατεί να ανακαλέσει. Παρόλη την παρέλαση καλών Σαμαρειτών, ο Φρανκ (και φυσικά η Τόνι Μόρισον) αρνείται να δει την πατρίδα του ως φιλόξενο τόπο. Ένας λόγος είναι ότι καθ' οδόν θα γίνει επίσης μάρτυρας σκηνών που παραπέμπουν στις εμμένουσες φυλετικές διακρίσεις εκεί στη δεκαετία του '50, ενώ με συνεχείς αναδρομές που δίνονται στο κείμενο με πλάγια γράμματα επιχειρεί να δώσει νόημα στο κατάμαυρο (μεταφορικά) παρελθόν του: μια αγροτική κοινότητα στο Τέξας απ'

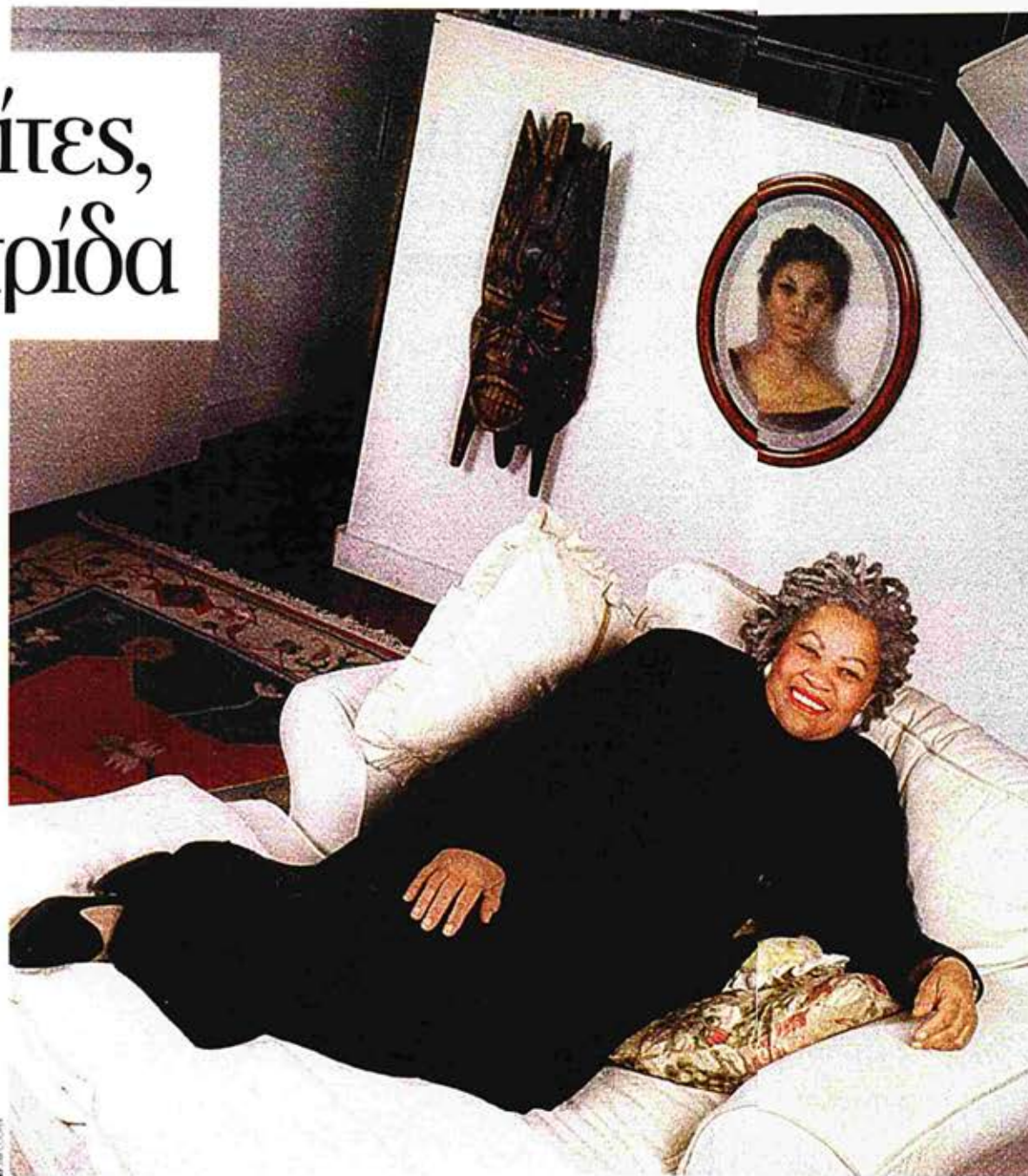
Η Μόρισον αισθάνεται ασφαλέστερη όταν αντλεί υλικό από τους καιρούς της δουλειάς, όταν ο κόσμος διαιρείται σε μονοσήμαντα καλούς και κακούς

όπου η οικογένειά του εκδιώχθηκε από τους λευκούς χωρίς καμιά εξήγηση, τη γέννηση της αδελφής του στη διάρκεια της φυγής, την εγκατάσταση στο Λότους όπου τα παιδιά θα τα προσέχει μια κακή γιαγιά μητριά και ένας αδιάφορος παππός, ενώ οι γονείς σκοτώνονται στη δουλειά στα χωράφια. Για να ολοκληρωθούν οι μάλιστα, οι γονείς θα πεθάνουν χωρίς λόγω των ανθυγιεινών συνθηκών εργασίας και αυτό θα φέρει ακόμη κοντύτερα τα δύο αδέρφια, ώσπου ο Φρανκ να καταταγεί και η Σι να το σκάσει με τον πρώτο τυκόντα εραστή, που κι αυτός θα την εγκαταλείψει στη συνή χώρα. Όλα κακά σ' αυτό τον κόκοσμο, μας λέει με σταθερότητα η Μόρισον, με αποκορύφωμα τον ίδιο τον πόλεμο (εν προκειμένω της Κορέας).

Διτή έννοια

Σ' όλη την διάρκεια της επιστροφής με τη διτή έννοια, την κυριολεκτική (στο σπίτι) και τη μεταφορική (στο παρελθόν), ο Φρανκ αποθεί τις ενδοχές του. Δεν πρόκειται μόνο για τους δύο παιδικούς του φίλους που δεν κατάφερε να τους σώσει στην Κορέα, αλλά και για μια αποτρόπαια πράξη που αποκαλύπτεται προς το τέλος και που προτιμά να μην τη μαρτυρήσει. Είναι αυτό το μνημονικό τραύμα (κατά τη σύγχρονη δημοφιλή ορολογία) που

προσπαθεί να αποθήσει ο Φρανκ και το οποίο άμα τη αποκαλύψει του θα οξήσει τους ιστούς της μνήμης και θα επιφέρει την αποδοχή της πραγματικής ενδοχής (και τη λύτρωση, υπό όρους φυσικά). Το μετατραυματικό στρες (θα λέγαμε στις μέρες μας) του ήρωα θα ντυμπλαριστεί από το κυριολεκτικό σωματικό τραύμα της Σι στα χέρια του γιατρού και αφεντιχός του. Δεν πρόκειται μόνο για τους δύο παιδικούς του φίλους που δεν κατάφερε να τους σώσει στην Κορέα, αλλά και για μια αποτρόπαια πράξη που αποκαλύπτεται προς το τέλος και που προτιμά να μην τη μαρτυρήσει. Είναι αυτό το μνημονικό τραύμα (κατά τη σύγχρονη δημοφιλή ορολογία) που

Η Τόνι Μόρισον ποζάρει στο σπίτι της στη Νέα Υόρκη το 1998. Πίσω της ένα πορτρέτο της ίδιας φιλοτεκνημένο όταν ήταν 23 ετών

Συμβολισμοί

Στα όρια μιας αφελούς, ντεμοντέ σχηματοποίησης

Αναμφίβολα η γλώσσα της 84χρονης πια Μόρισον παραμένει πλούσια και λυρική, όσο στα παλιότερα, πιο ολοκληρωμένα βιβλία της. Με την ιερaticή της φωνή - κυρίως όταν αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο ο ίδιος ο Φρανκ -, η συγγραφέας μς επαναφέρει στον κόσμο των γκόσπελ και των ρυθμικών φωνητικών ασκήσεων κατά την εξαντλητική δουλειά στα μπαμποκόχαραφα. Τα κεφάλαια όπου τον λόγο έχει ο παντογνώστης αφηγητής ρέουν άκοπα. Ενδιαφέρουσες είναι και ορισμένες παρεκβάσεις του Φρανκ όπου απευθύνεται στον αφηγητή αμφισβητώντας τον, διορθώνοντάς τον ή προτείνοντας γραμμές πλεόσσης. Ο στόμφος ωστόσο κυριαρχεί, η ρητορεία καταλήγει σε διδαχή, οι συμβολισμοί είναι περισσότεροι απ' ό,τι αντέχει ένα μικρό βιβλίο και οι λοιποί γυναικείοι χαρακτήρες που σκιαγραφούνται σε επιμέρους κεφάλαια με άψογη ανικανοποίητο ως ανεπαρκείς και αποσπασματικοί. Η Τόνι Μόρισον αξιοποίησε αναμφίβολα τις ενδοχές του λευκού ανθρώπου όπως θα 'λεγε και ο Πασκάλ Μπρικνέρ, ικανοποίησε το κατεδαφιστικό αίσθημα αυτοκριτικής που θάλλει στην αμερικανική κοινωνία και έδωσε μια σαφή ατζέντα στους σοφούς της Στοκχόλμης ώστε να απονεύσουν στο πρόσωπό της το πρώτο γυναικείο αφροαμερικανικό Νομπέλ. Αν και το καλοεταφρασμένο αυτό βιβλίο τουάει αφηγηματικά, κινείται εντέλει στα όρια μιας αφελούς, ντεμοντέ σχηματοποίησης.

Toni Morrison ΓΥΡΙΣΜΟΣ

Μτφ. Κατερίνα Σχινά Εκδ. Παπαδόπουλος 2017, σελ. 175 Το βιβλίο θα κυκλοφορήσει στις 30 Οκτωβρίου

με παραδοσιακά γιατροσόφια και ο Φρανκ συμβιβάζεται επιτέλους με τη ζωή και το ενδιάστημά του. Μάλιστα, αυτό το ασήμαντο έως και αβίωτο Λότους, που έχει σκιαγραφηθεί σε νεορεαλιστικής έμπνευσης ασπρόμαυρο φόντο, αρχίζει να αποκαλύπτεται στα μάτια του με τις πλέον ανθρώπινες ιδιότητές του, στις καλύτερες σελίδες του βιβλίου: τη σπιτική πάστρα, τις μυρωδιές της κουζίνας, τη μπροστάνια, τους καρπούς της καλλιερπημένης γης, τα απόβραδα στη βεράντα της καλιβίας, εντέλει τον προ πολλού μυθοποιημένο πολύχρωμο αμερικανικό Νότο ενός Φόκνερ ή μιας ΜακΚάλερς. Ο ήρωας διαθέτει τώρα πια το κλειδί

για αυτό τον ετοιμόρροπο έστω οικο, όπως μας προειδοίζει ένα ποίημα της ίδιας της συγγραφέας που χρησιμοποιείται ως προμετωπίδα.

Νόμιμο, μα όχι αρκετό

Ωστόσο ο συγγραφικός κόσμος της Μόρισον παραμένει ασπρόμαυρος (και όχι μόνο λόγω των φυλετικών προκαταλήψεων). Είναι ενδιαφέρον ότι αισθάνεται ασφαλέστερη όταν αντλεί υλικό από τους παλιούς καιρούς της δουλειάς, όταν ο κόσμος διαιρείται σε μονοσήμαντα καλούς και κακούς, όταν η φτώχεια είναι αποκλειστικό «πρόνομο» των Αφροαμερικανών, όταν η μαύρη γυναίκα αναδεικνύεται διπλά καταπιεζόμενη

και υπό τις δύο κυρίαρχες ταυτότητές της - ως γυναίκας και ως μαύρης. Ακόμα και το σεξ είναι συνθήκος κακό, τουλάχιστον για τις γυναίκες. Το ότι έχουν μεσοαβίασει τόσα και τόσα από το Κίνημα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα και τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ ως την ανήρρηση του Μπαρκ Ομπάμα στην προεδρία δεν την απασχολεί, ούτε άλλωστε και η αναγνώριση της μαύρης κουλτούρας σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη (με προεξάρχοντα τη μουσική και τον χορό). Είναι για μένα προφανές ότι αδυνατεί να βγει από τον μυθοϊκακό, βίαιο πλιν ασφαλή ασπρόμαυρο κόσμο του παρελθόντος. Νόμιμο, αλλά όχι αρκετό.